ION VLASIU'S LITERARY WAYS AND KEYS. THE APHORISTIC WAY AND ITS KEYS OF UNDERSTANDING

Mircea Breaz, Assoc. Prof., PhD, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: The paper deals with one of the main ways of Ion Vlasiu's literary work, the so-called aphoristic way. The understanding keys of this way will reveal the process through which some aspects of ideatic substance characteristic to his memorialistic literature or to his literary writings for children had been sublimated in the paremiological universe of his literary creation. Accordingly, the research will follow some significant moments of this becoming, in order to emphasize the fact that the aphoristic reference has the quality to affirm, with an overwelming conviction and consistency, the existential and aesthetical profilaxy of the literary writing.

Keywords: aphoristic way, paremiological universe, memorialistic literature, ideatic substance, existential profilaxy.

Lucrarea abordează una dintre marile căi ale prozei lui Ion Vlasiu, aşa-numita „cale aforistică". Cheile înţelegerii acesteia vor releva procesul prin care unele aspecte de substanţă ideatică ale literaturii pentru copii sau ale memorialisticii s-au sublimat şi în universul paremiologic al creaţiei sale literare. Prin urmare, vom urmări câteva momente mai importante ale acestei deveniri, pentru a sublinia mai ales faptul că recursul aforistic are darul de a afirma, cu o emoţionantă convingere şi consecvenţă, funcţia de profilaxie existenţială şi estetică a scrisului literar al lui Ion Vlasiu.

Premisa de la care pornim ia în considerare înţelegerea culturii ca reprezentând un sistem de semne sau valori elaborate de gândirea umană, ca rezultat al procesului de asimilare şi de adaptare în raport cu mediul înconjurător, sistem intermediar între om şi natură (Pop; Ruxăndoiu, 1978; Bernea, 1985; Vulcănescu, 1987; Kernbach, 1994). După cum observam într-o abordare anterioară a acestei problematici (Breaz, 2011: 120-124, 145-152), cultura se constituie prin valori elaborate de om, putând fi definită ca totalitate a valorilor materiale şi spirituale create de către acesta, ca rezultat al unor îndelungate practici social-istorice. Astfel, cultura, ca ansamblu dinamic de valori funcţionale, reprezintă o modalitate fundamentală de integrare a spaţiului vital în existenţa individului şi a societăţii. Pe de altă parte, întrucât se constituie în planul unui nou sistem de semne, care este şi rezultatul unor acţiuni de reorganizare structurală a mediului vital, cultura întruneşte toate atributele unui fenomen social universal, în cadrul căruia creaţia de valori este relevantă pentru existenţa umană în general şi, în acelaşi timp, este revelatoare a dimensiunilor specifice culturilor naţionale. În acest context, cultura populară este definibilă în raport cu noţiunea de cultură în general, aşa încât înţelegem prin cultură tot ceea ce în mediu se datorează omului, deci tot ceea ce a creat acesta dincolo de realitatea naturală şi biologică anterioară lui şi obiectivă în raport cu conştiinţa sa. Cultura populară reprezintă totodată o cultură arhaică, constituită în timp şi conservată prin tradiţie în paralel cu dezvoltarea unei culturi de alt tip decât aceea a claselor populare. În acest sens, s-a insistat pe antiteza dintre cultura populară, „o cultură orală", conservată în cadrele tradiţionale ale civilizaţiei rurale, şi „cultură scrisă", aparţinând civilizaţiei urbane. Mai mult, s-a încercat şi o nuanţare a acestei opoziţii, prin consemnarea caracterului „negramaticalizat" al culturii populare orale, prin opoziţie cu aspectul „gramaticalizat" al culturii scrise sau „culte" de la oraş. Literatura populară aparţine, astfel, unui domeniu ierarhizat de valori mai restrâns, care, deşi circumscrie doar mulţimea faptelor artistice preponderent literare, ajunge în cele din urmă să le integreze în complexe folclorice sincretice.

BDD-V90 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:36 UTC)

Aparţinând literaturii populare, proverbul este o expresie paremiologică succintă, cel mai adesea metaforică, care, prin actualizare situaţională (contextualizare), concentrează rezultatul unei experienţe de viaţă sau al unei observaţii asupra vieţii. Proverbele sunt forme expresive de cunoaştere filozofică şi de însuşire estetică a realităţii, care se caracterizează printr-o mare concentrare sau densitate a informaţiei (Pop; Ruxăndoiu, 1978: 241-255). Altfel spus, ele sunt nişte afirmaţii de adevăr exprimate într-o formă sentenţioasă (corespondentul lor cult sunt maximele, aforismele sau cugetările filozofice). Proverbele sunt forme de tematizare specifice oralităţii populare, pentru că ele concentrează experienţe umane tipice în forme lingvistice expresive (aforistice, metaforice). Pornind de la definirea proverbelor ca specie a literaturii aforistice sau gnomice şi de la înţelegerea acestor afirmaţii de adevăr în formă sentenţioasă ca mijloc de transmitere a experienţei, de interpretare şi de înţelegere a lumii, în tipare discursive de o mare concentrare a informaţiei (Pop; Ruxăndoiu, 1978: 241, 242), considerăm „calea paremiologică" sau aforistică un mijloc esenţial de înţelegere şi de interpretare a lumii şi, în acelaşi timp, de comunicare a acestei experienţe. Datorită oralităţii şi plasticităţii lor, proverbele se definesc, de asemenea, ca formule impersonale de mare vechime şi expresivitate metaforică, înzestrate cu autoritate şi purtătoare de înţelepciune. Judecăţile sau raţionamentele lor trimit la un consens etic general, valabil pentru majoritatea oamenilor, pentru că implică ideea de bine sau de rău. Aceasta face ca proverbele să impună un sfat, un îndemn, o povaţă, o apreciere, o comportare (atitudine, acţiune) indicată sau contraindicată. După cum este în general acceptat (Pop; Ruxăndoiu, 1978: 246, 233, *passim*), configuraţia logico-discursivă a proverbelor cunoaşte o dispoziţie ternară, structurată pe trei componente: *o persoană* căreia i se adresează sfatul, *o comportare indicată sau contraindicată*, în termenii unor atitudini sau ai unor acţiuni dezirabile, şi *un element de relaţie*, respectiv o împrejurare, un agent, o situaţie sau un anumit context, în legătură cu care se dă un sfat, respectiv se prescrie un anumit comportament dezirabil.

Trăsăturile caracteristice ale proverbelor antrenează o serie de funcţii generale şi particulare ale acestei specii literare de mare relevanţă socio-culturală şi psiho-socială. Dintre funcţiile generale ale literaturii aforistice (proverbe şi zicători), menţionăm funcţia filozofică sau conceptuală (cognitivă, intelectivă, ideatică, gnoseologică, gnomică etc.), funcţia antropologică (viziunea omului despre lume şi existenţă), funcţia axiologică (valori de reprezentare a mentalităţilor), funcţia identitară (conştiinţa apartenenţei etnice la un anumit spaţiu spiritual, la o anumită moştenire culturală), funcţia expresivă (subiectivă, emoţională sau afectivă), funcţia psihologică (psihologia popoarelor), funcţia estetică (de însuşire artistică a realităţii), funcţia simbolică ş.a. Dintre funcţiile particulare ale literaturii aforistice (proverbe şi zicători), reţinem funcţia iniţiatică, funcţia integratoare, funcţia de securizare, funcţia practică (praxiologică), funcţia moralizatoare (etică), funcţia educativ-formativă (sau didactică). Indiferent de gradul lor structural de expresivitate (metaforice sau nemetaforice), de raportul dintre adevărul logic (în diferitele sale *forme obiective* de fixare a referinţei) şi adevărul „proverbial" (cu diferitele sale tipuri de *transfer subiectiv*), din planul substanţei conţinutului, sau de modalităţile logico-discursive de construcţie (zicători, proverbe imperative sau proverbe propriu-zise), aceste formule paremiologice situează omul în centrul reprezentărilor lumii, omul care filozofează asupra rostului lucrurilor în general şi care nu conteneşte să reflecteze, prin proverbe, asupra condiţiilor existenţei şi a modurilor ei de a fi: „În proverbe, omul apare întotdeauna şi ca subiect şi ca obiect; omul îşi priveşte şi îşi dirijează, prin proverbe, propria viaţă." (Pop; Ruxăndoiu, 1978: 253).

Între investigaţiile moderne din domeniul paremiologiei, remarcam anterior (Breaz, 2011: 145-152) contribuţia lui Gál László (1999: 75-96) la reconsiderarea actuală a statutului cazului special de agregare şi de expresie discursivă a mentalităţilor populare reprezentat de proverbe. Această investigaţie interlingvistică şi interculturală rămâne, în

BDD-V90 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:36 UTC)

opinia noastră, una dintre cele mai spectaculoase abordări contemporane ale problematicii paremiologiei, din perspectiva investigării raportului dintre limbă şi logicitate (prin analiza comparată a operatorilor logici în limbile maghiară şi română), respectiv a „surselor existenţiale ale logicităţii" (Gál, 1999: 76, 98), privitoare la „alteritatea logică a culturilor română şi maghiară": „Proverbele, ca manifestări lingvistice ale experienţei specifice cultural, comportă şi un aspect logic. Compararea logicităţii înglobate în proverbe, în limba maghiară şi română, atrage atenţia asupra unui lucru inedit. Practic, proverbele celor două limbi nu comportă diferenţe de natura formei logice. Viaţa cotidiană tradiţională a celor două etnii se manifestă similar la nivelul teoretizării cotidiene prin intermediul proverbelor." (Gál, 1999: VII-VIII). Explicaţia acestei cvasi-identităţi de logicitate rezidă, în opinia cercetătorului, nu numai în existenţa aşa-numitelor universalii logico-lingvistice, ci şi în raportările diferite la dimensiunea timpului şi în imaginile diferite asupra temporalităţii care caracterizează universul civilizaţiei tradiţionale, prin opoziţie cu lumea modernă: „Diferenţa de logicitate interprofesională este cea a societăţii moderne prezente. Similaritatea logicităţii înglobate în proverbe, ce merge până la identitate, este cea a societăţii tradiţionale, incomparabil mai simple, comportând o percepţie a temporalităţii mult diferită de cea modernă. Timpului tradiţional circular, închis, dominat de trecut, între timp i-a luat locul percepţia temporală deschisă, unde rolul principal îl joacă viitorul." (Gál, 1999: VIII).

Revenind la concluziile lui Gál László (1999: 75-96) la care ne refeream anterior, subliniem, la rândul nostru, faptul că *relevanţa* proverbelor poate fi înţeleasă în termenii adecvării simetrice realizate între conţinuturile tematizate ale experienţei umane, trimiţând la consensuri etice generale, pe de o parte, şi aspectul logico-lingvistic al enunţurilor, pe de altă parte. În aceste condiţii, apreciem de asemenea că atât proverbele româneşti, cât şi proverbele maghiare din Ardeal satisfac pe deplin acest deziderat al congruenţei dintre sensurile (sau consensurile) existenţiale, pe de o parte, şi sensurile logico-lingvistice, pe de altă parte, respectiv dintre *maxima contextualizare socio-culturală* (sau *relevanţa experienţială*) şi *maxima decontextualizare logico-lingvistică* (sau *relevanţa logico-discursivă*), care trimit însă deopotrivă, prin esenţializare, la maxima generalizare, altfel spus, la valabilitatea generală a unor afirmaţii de adevăr incontestabile (Gál, 1999: 75-76, 77-84, *passim*).

Indiferent însă de modalităţile logico-discursive de construcţie (proverbe enunţiative, imperative sau cu structură discursivă implicativă), prin actualizările contextuale sau situaţionale determinate pe care le presupun, proverbele se disting atât de categoriile de specii cu rosturi ceremoniale şi cu un sincretism funcţional general, cât şi de categoriile nedeterminate de contexte funcţionale particularizate sau de categoriile care presupun alte tipuri de actualizare dominante, precum actualizările comunicative specifice literaturii enigmatice (respectiv, ghicitorilor): „Spre deosebire însă de creaţiile cu rosturi practice, magice sau ceremoniale, a căror funcţie este orientată spre contexte generice reprezentând situaţii sau comportamente convenţionale, actualizarea proverbelor este condiţionată de contexte concrete, care presupun anecdoticul, situaţii şi comportamente întâmplătoare etc. Marea diversitate implicată de caracterul concret al contextelor funcţionale a determinat dezvoltarea unui repertoriu foarte bogat de proverbe în cadrul căruia se găsesc răspunsuri corespunzătoare situaţiilor contextuale ce se cer rezolvate." (Pop; Ruxăndoiu, 1978: 241).

Cultura şi literatura populară de la care se revendică şi proverbele lui Ion Vlasiu cuprinde ansamblul valorilor spirituale şi materiale ale comunităţii etnice autohtone din Ardeal. Din perspectiva determinismului psiho-social şi al dinamicii relaţiei dintre tradiţie şi inovaţie, proverbele lui Ion Vlasiu au, la rândul lor, un caracter de sinteză, asimilând atât izvoarele literaturii populare, cât şi sursele livreşti ale literaturii culte.

În *Lumea poveştilor* lui Ion Vlasiu (2014), ţinta proverbelor nu este niciodată condamnarea instinctelor naturale în sine (instinctul de conservare sau instinctul matern) şi

BDD-V90 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:36 UTC)

nici stările decurgând din acestea (foamea, setea, somnul, prevederea, grija), ci opusul lor disproporţionat sau denaturat, mai ales lăcomia şi zgârcenia, ale căror manifestări nefireşti sunt cel mai frecvent tratate în cheie paremiologică: „Şi, cum era bătrân şi înţelept, ştia multe proverbe şi-şi aduse aminte câteva mai hazoase, auzite cine ştie pe unde:

„Cap fără de griji la bostan creşte."

„Pe omul bogat degeaba umbli să-l îmblânzeşti – şi mai tare îl îndrăceşti!"

„Bogăţia rămâne la nebun."

„Îşi mănâncă de sub tălpi."

Zbura corbul pe sus, amintindu-şi proverbe şi zicători felurite, auzite de ici şi de colo, dar de foame nu scapi cu zicători şi, în cele din urmă, se lăsă pe altă casă." (*Corbul înţelept*).

Cel mai frecvent amendată paremiologic este lăcomia, în toate mediile naturale în care se întrece măsura naturală a asigurării subzistenţei, atât pe pământ (nu numai lupul – din *Trei iezi şi lupul*, *Ţăranul şi lupul* sau *Puiul de veveriţă*, ci şi pisica – din *Zăbăluţă*, furnicile – din *Greieraşul cântăreţ* sau şoarecii – din *Motănaşul şchiop*), cât şi în ape (somnul, din *Uac-Uac*) sau în aer (cucul, albinele sau viespile – din *Greieraşul cântăreţ*). De câte ori survine, ca în cazul lupului din *Revelionul veveriţei*, referinţa aforistică („Oi să fie, că lupi sunt destui!") e foarte aproximativă şi, deci, necreditabilă, iar invocarea – mai mult sau mai puţin disimulată – a autorităţii vreunei instanţe paremiologice este întotdeauna rău prevestitoare pentru toţi cei din jur. Pe de altă parte, tocmai frecventa invocare a nereciprocităţii acestei etici a supravieţuirii este una dintre sursele umorului din *Lumea poveştilor*, unde iezii nu mănâncă lupi, nici broscuţele – somni, nici vrăbiuţele – pisici, nici greieraşii – cuci, nici cocoşii – vulpi ş.a.m.d.

Unul dintre dezideratele aforistice majore ale poveştilor lui Ion Vlasiu este să te cunoşti pe tine însuţi, ceea ce înseamnă să-ţi înţelegi condiţia, cu tot ce poate decurge din rostul ei natural, în bine sau în rău. Numai astfel este posibilă atât păstrarea „rostului şoricesc" al pisicii, cât şi acela al existenţei rozătoarelor sau al zburătoarelor (*Zăbăluţă*, *Motănaşul şchiop*), atât înţelegerea rostului domestic al animalelor de curte (*Cocoşul prietenos*), cât şi lupta pentru supravieţuire a animalelor sălbatice, cruzimea libertăţii naturale (*Ţăranul şi lupul*), misterul necunoscutului sau neliniştea depărtărilor, care, în ordine spirituală, pot fi uneori mai greu de înţeles sau de acceptat pentru om decât chiar dorul după tihna locurilor natale.

Pe această coordonată aforistică se înscrie tentaţia dublei morale textuale, una *explicită*, de natura evidenţei (ceea ce se înţelege de regulă), şi alta *implicită* sau de adâncime, fie în ordinea unor valori de sens adăugate (ceea ce ar mai trebui încă să se înţeleagă, pe lângă mesajul direct), fie în ordinea substitutivă a ceea ce ar trebui de fapt să se înţeleagă. În ordinea acestei morale implicite, se înscrie majoritatea învăţăturilor despre modestie, ca hotar între fericire şi nefericire, despre fericire şi formele sale accesibile sau inaccesibile, despre dreptate şi nedreptate şi treptele înţelegerii lor, despre respectarea sau nerespectarea cuvântului dat, a înţelegerii sau a promisiunii făcute la nevoie şi, mai ales, despre recunoştinţă şi nerecunoştinţă: recunoştinţa faţă de semeni, ca şi faţă de emisarii înaltului (*Norocul*), respectiv nerecunoştinţa faţă de aceştia (*Povestea fluierului*) sau recunoştinţa greşit înţeleasă (*Ţăranul şi lupul, Cocoşul prietenos*). Astfel, atât în *Ţăranul şi lupul*, cât şi în *Cocoşul prietenos*, finalmente, nu lăcomia şi viclenia lupului, a dihorului sau a vulpii reprezintă cele mai grave ameninţări asupra cărora suntem preveniţi, ci mai curând credulitatea, suficienţa sau slăbiciunea celor care nu recunosc relele intenţii din spatele ipocriziei şi se grăbesc să se încreadă în acorduri (şi ele) prea repede consimţite, în promisiuni obţinute sub constrângere sau în înşelătoare recunoaşteri ale greşelilor. Prin urmare, recunoaşterea lăcomiei nu echivalează automat cu înlăturarea acesteia sau cu vreo îndreptare morală în această privinţă, care, din cauze naturale, nici nu este posibilă. Prietenia sau mila nu-şi au locul între reprezentanţii unor ordini naturale incompatibile, iar în privinţa

BDD-V90 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:36 UTC)

răului, e de ştiut să nu ai de-a face cu el în niciun fel, pentru că nicio înţelegere cu răul nu e posibilă: „Din întâmplarea asta se poate înţelege că nu e bine să fii milos cu lupii.” (*Ţăranul şi lupul*). Cel mai adesea sublimat în poveşti, simbolismul lupului este, aşadar, o prezenţă recurentă în aforistica lui Ion Vlasiu: „Lupul, când e flămând, e mai rău. Nu trebuie să-i aţâţi pofta vorbind despre oile blânde.” (1973: 76); „Omenirea nu este o turmă, iar lupii nu trebuie să fie stăpâni” (1987: 45); „Numai lupii trăiesc fără adresă” (1995: 106).

Şi alte aforisme ale lui Ion Vlasiu vor relua tema hybrisului din această perspectivă morală, pentru care arta, ca şi întreaga existenţă a omului, are valoare de cunoaştere „numai în interiorul unei etici” (1987: 17). În exerciţiul unei asemenea profilaxii existenţiale, cea dintâi însuşire care trebuie constant temperată de deprinderea unor tâlcuri existenţiale elementare (şi deci fundamentale) este impetuozitatea celor mici, ai căror reprezentaţi simbolici sunt, între alţii, broscuţa Uac-Uac, Zăbăluţă, vrăbiuţele, greieraşul, puiuţul roşcat de veveriţă sau motănaşul şchiop. Aceste sensuri pilduitoare vine numai prin iniţiere, ca în proverbul „Numai găina poate face legătura între ou şi cocoş, puiul crede că lumea începe cu el.” (1995: 85). Desluşite de timpuriu, relevarea unor asemenea învăţături are menirea de a-i preveni – în ordine ficţională, desigur – asupra unor consecinţe naturale nefaste sau chiar tragice ale faptelor sau ale aspiraţiilor lor. *Marinar, marinărel* este, din această perspectivă, o capodoperă fără prea mulţi precursori semnificativi în epocă (cu excepţia lui Eugen Ionescu) şi cu siguranţă fără urmaşi literari notabili.

Cu adevărat surprinzător este însă şi faptul că, în poveştile lui Ion Vlasiu, răul cade nu numai în cursele propriei naturi maligne, ci şi în acelea ale imponderabilei sale lipse de apetit artistic, când nu de-a dreptul în capcanele ignoranţei, care-l fac să piardă aproape de fiecare dată, în faţa celor care se bucură de neaşteptata solidaritate a amicilor artelor frumoase. Astfel, lupul nu are aplecare către gratuitatea artei literare şi va pierde jocul ghicitorilor, marele peşte negru nu e nici el sensibil la cântecul broscuţei Uac-Uac şi nici pisica la frumuseţea zborului vrăbiuţelor şi cu atât mai puţin la auzul „minunatei voci” a lui Zăbăluţă, ceea ce-i va transforma, în cele din urmă, din vânători, în vânat. Aşa încât finalul poveştilor contrazice de regulă nenorocul proverbial al iezilor, spre exemplu, sau al greierului, care numai graţie concursului neînsemnatului pătrunjel scapă, la rându-i, dintr-o altă neaşteptată cursă, aceea a ingratitudinii muzelor sau a efemerităţii recunoaşterii artistice. Puterea izbăvitoare a cântecului sau a povestirii este frecvent evocată prin asociere cu expresiile paremiologice în care este consacrat rolul norocului schimbător în reinstaurarea echilibrului lumii: „Pe omul bun şi păsările îl ajută!” (*Corbul înţelept*); „Pe oamenii buni nu-i uită norocul!” (*Norocul*); „Apoi să nu zici că avea noroc?!” (*Greieraşul cântăreţ*); „Uite, uite, nu ştii când dă norocul peste om!” (*Puiul de veveriţă*). Acelaşi noroc se va întoarce şi la Ionică, orfanul plecat în lume să-şi facă un rost (*Povestea fluierului*), atunci când acesta va înţelege să nu primească darul artei numai pentru sine, ci să-l împărtăşească, recunoscător, cu toţi cei pentru care (ca în *Lăcrimioarele*) frumuseţea cântecului e de asemenea singura mângâiere sufletească şi singurul dar al vieţii.

Spre deosebire de universul poveştilor, în paginile de jurnal al creaţiei, ca şi în poezia *Vlăsiilor*, aforismele cunosc variante în care sensul este intens liricizat: „Lacrimile dac-ar curge în sus s-ar face stele.”, „Mărgăritarele sunt lacrimi pietrificate.” (1987: 81-82). Farmecul lor hibrid vine din contaminările cu alte specii didactice, din aria literaturii aforistice şi enigmatice sau din domenii ficţionale conexe, cum sunt snoavele sau fabulele: „Deosebirea dintre artist şi critic este ca între pădure şi secure. Pădurea creşte, iar securea taie ce poate.” (1987: 82).

Uneori dinamica livrescă a aforismelor dobândeşte valenţele unui savant joc intertextual, prin preluări din cronicari (Miron Costin, Ion Neculce), Eminescu, Blaga sau… Hemingway. Alteori, prin decomprimarea sensurilor într-o receptare foarte personală, formulările se subiectivizează intens, devenind memorabile: „Eminescu a coborât luceafărul

BDD-V90 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:36 UTC)

pe pământ.", „Ion Creangă a fost un vezuviu a cărui cenuşă a îngropat pompeiul cronicarilor." (1987: 82). Le întâlnim astfel şi sub forma „*Notelor*", prin care putem accede la nebănuite nivele ale concepţiei despre cunoaşterea artistică. Notele pentru *Poveştile grădinarului*, spre exemplu, relevă o întreagă ontologie personală, trimiţând la sensurile prime şi ultime ale creaţiei, potrivit cărora „ne creăm pe noi, după cum natura se creează pe sine" (1987: 44), cu sentimentul că nimeni nu datorează nimic nimănui. La fel se întâmplă cu suita de reflecţii a lui Atamaru, din romanul *Nebunul din turn*, pentru care „Obsesia perfecţiunii te scoate din viaţă." (1999: 63).

Echivalentul plastic al micro-textelor aforistice este la Ion Vlasiu *micro-pictura,* reunind efectele „cromo-lirice" de lumină şi culoare cu acelea ale „cromo-geometriilor" naturiste (1987: 111), adică încercând concilierea în structura operei a coordonatelor celor două mari stiluri dintotdeauna, care ţin de natura subiectivă a creatorului şi care pun accent când pe trăire, pe simţire, pe imediat („ritmul asimetric" al stilurilor realiste), când pe structura intelectuală a scriitorului („ritmul simetric", care are „un caracter filozofic şi este accesibil prin educaţie.") (1973: 159). Indiferent dacă reuşeşte sau nu să găsească întotdeauna echilibrul măsurii „ritmului compus", care e sinteza celorlalte două, atitudinea scriitorului faţă de proverbele literaturii populare sau aforismele literaturii culte este una fundamental critică la adresa experienţei de viaţă rezumate lapidar în ele, iar interpretările propuse nu sunt deloc complezente. Astfel, când românii spun că „tăcerea e de aur", introducând atributul „dulce", ei trimit de fapt la o etică impură a binelui, rezultând din amestecul levantin cu linguşirea. (1973: 74). Scriitorul nu ezită să releve cruzimea unor proverbe ca „Pasărea pe limba ei piere" (1984: 418), ambiguitatea fatalistă din „De ce te temi (tot) nu scapi" (1999: 96, 169) sau „Nu-i da omului cât poate răbda" (1995: 189), caracterul „sinistru" al unor proverbe precum „Capul ce se pleacă sabia nu-l taie" (1999: 74), duplicitatea binomului interese-sentimente, din „Nu prăda orzul pe gâşte" (1995: 192), ca şi antinomiile unor cadre morale care-şi dispută întâietate în proverbe contradictorii ca „Ce-ai în guşă, şi-n căpuşă" (1984: 310), unde se opun categorii etice ireductibile, precum acelea care definesc, în acest caz, tipuri flagrant contrastante de sinceritate: sinceritatea *instinctului* (intimistă, subiectivă) şi aceea a *raţiunii* (impersonală, convenţională şi, astfel, mincinoasă). La un examen critic similar procedează scriitorul şi când ia în considerare proverbe (ca acelea din categoria „Nu haina face pe om"), dar şi strigături sau ghicitori, care închid în ele o întreagă filozofie pe care se bazează estetica populară.

În proverbele din memorialistica lui Ion Vlasiu, filozofia de viaţă a scriitorului pare şi ea mai degrabă una de extracţie pesimistă, scepticismul său luminat fiind o altă faţă a franciscanismului existenţei sale creatoare, după care „oraşul fără natură e ca un om fără inimă". Exemplificăm această rară deschidere a scriitorului către înţelegerea laturii abisale a gândirii populare autohtone cu o excepţională perioadă paremiologică, construită paratactic, din cel de-al treilea tom al jurnalului *În spaţiu şi timp*. Recunoaştem aici o inedită antologie a pesimismului naţional, din perspectiva îndoielii asupra promisiunii unei lumi viitoare:

„«Viaţa noastră se scurge între durere şi bucurie» spun ţăranii. Sau: «bucuria de a trăi ne-o ia moartea. Ce-o fi pe lumea cealaltă, cine ştie?» «Cei care vin după noi or vedea ei ce fac.» «Noi ne-am trăit traiul şi ne-am mâncat mălaiul.» «Mai bine nu ne-am fi născut.»

În materie de lumi sunt două: «Lumea asta nu-i a mea, cealaltă nici aşa.» «De când sunt pe lume n-am văzut una ca asta.» «Lumea-i plină de dureri şi necazuri.» «Lucrăm cât trăim, când murim ne hodinim.» Deci, o lume este pentru muncă, durere şi necaz, iar cealaltă este pentru odihnă. «Cât trăim răbdăm, ce-o fi pe lumea aialaltă Dumnezeu ştie, dormim!» «Aprinde lampa, că după ce murim tot întuneric o fi.» «Să mâncăm şi să bem cât trăim, că pe lumea ailaltă ne-o mânca viermii.»

Amare sunt toate vorbele lor, aproape toate, despre lumea viitoare. Hărţuiţi de muncă peste puteri, n-au putut să-şi îngăduie perspectiva unei vieţi prelungite în viitor. De aici

BDD-V90 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:36 UTC)

timbrul melancolic al doinei şi etica dorului. «Drumul Clujului se gată, al dorului niciodată.» Chiar moartea e dorită, ca un final al tuturor dorinţelor niciodată împlinite. «Numai moartea ne mai poate scăpa.» «De iarnă şi de moarte nu scăpăm.» În moarte vede românul singura mare scăpare. «Poate copiii or trăi mai bine, da' nu se ştie. Îi facem, că n-avem încotro! Vin singuri…» «Cum am trăit noi, or trăi şi ei. Le lăsăm ce putem, ce nu, şi-or face ei.»

«Viaţa e cum şi-o face omul, nici mai bună, nici mai rea.» Dar: «omul nu-şi cunoaşte viitorul: azi *este*, mâine nu mai este!» «La ce să ne sfărâmăm atâta, că tot murim.» «Dacă mori, se uită toate.» «Fericirea nu-i de pe pământ.» «Amarul nu ţi-l poate lua nimeni.» «Dacă eşti bătrân, nici dracu nu-ţi mai poartă grija.» «L-au crescut necazurile.» «Este loc în lume pentru oricare.» «Răi şi buni, tot un drac.» «Să ne veselim, că viaţa-i scurtă.»

Adânc e pesimismul ţărănesc, nu e de mirare că spre bătrâneţe se consolează cu utopia vieţii în cer." (1973: 123-124).

Glosele aforistice din memorialistica ultimei perioade de creaţie a scriitorului mărturisesc despre revizuirea împăcată a tuturor frământărilor şi temerilor anterioare. Scepticismul lor e acum unul mântuit, mai degrabă melancolic, decât anxios:

„A vrea nu este egal cu a dori./ Dorinţa neîmplinită te face melancolic./ Voinţa neîmplinită te face anxios./ În dorinţă sunt hotărâtoare simţurile, sentimentele, sufletul, în voinţă se afirmă conştiinţa, spiritul nostru./ Între melancolie şi anxietate, existenţa îşi schimbă cromatica foarte puţin, dar un pas mai departe te pune în faţa unei prăpastii de care, mai ales artistul, se simte atras."; „Cui îi poate folosi la ceva dacă tu vezi petele din soare?"; „Să nu-i întrebi pe oameni cu cine seamănă."; „Animalele nu ştiu că noi suntem oameni." (1995: 46-47, 105, 205).

Chintesenţa căii paremiologice pentru care a optat scriitorul, ca să ne poată împărtăşi cât mai elocvent cadrele esenţiale gândirii sale şi totodată principalele repere ale biografiei sale creatoare, este exprimată în perioadă aforistică subsumată extinsei decomprimări a proverbului „Viaţa e cum ţi-o faci", cuprinzând cele 16 reguli exemplare prin care conştiinţa şi voinţa noastră „pot crea acele stări intime, esenţiale pentru liniştea şi fericirea noastră." Am ales, în încheiere, trei dintre ele, pentru valoarea lor de memento existenţial: „Să nu extinzi voinţa ta spre ceea ce omeneşte e imposibil."; „Să nu raportezi lumea la interesele tale."; „Să nu refuzi decât ceea ce atrage după sine un preţ pe care nu-l poţi plăti." (1995: 98-99).

Bibliografie

Bernea, Ernest (1985). *Cadre ale gândirii populare româneşti*. Bucureşti: Cartea Românească.

Breaz, Mircea (2011). *Literatura pentru copii. Repere teoretice şi metodologice.* Cluj-Napoca: Editura ASCR.

Gál, László (1999). *Limbă şi logicitate*. Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană.

Kernbach, Victor (1994). *Universul mitic al românilor*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică.

Pop, Mihai; Ruxăndoiu, Pavel (1978). *Folclor literar românesc*. Bucureşti: E.D.P.

Vlasiu, Ion (1970). *În spaţiu şi timp. Pagini de jurnal.* Cluj: Editura Dacia.

Vlasiu, Ion (1971). *În spaţiu şi timp.* II. Cluj: Editura Dacia.

Vlasiu, Ion (1973). *Ghicitori, ghicitori, ghicitori*. Bucureşti: Editura Ion Creangă.

Vlasiu, Ion (1973). *În spaţiu şi timp.* III. Cluj: Editura Dacia.

Vlasiu, Ion (1979). *Am plecat din sat*. Bucureşti: Editura Eminescu.

Vlasiu, Ion (1984). *Cartea de toate zilele unui an.* Cluj-Napoca: Editura Dacia.

Vlasiu, Ion (1984). *Copil fermecat*. Bucureşti: Editura Ion Creangă.

Vlasiu, Ion (1985). *Succes moral*. Bucureşti: Editura Eminescu.

Vlasiu, Ion (1987). *În spaţiu şi timp.* IV. Cluj-Napoca: Editura Dacia.

BDD-V90 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:36 UTC)

Vlasiu, Ion (1988). *Monolog asimetric*. Bucureşti: Editura Eminescu.

Vlasiu, Ion (1995). *Obraze şi măşti*. Bucureşti: Editura Eminescu.

Vlasiu, Ion (1999). *Casa de sub stejari*. Jurnal 1976-1977. Bucureşti: Editura Albatros

Vlasiu, Ion (2004). *Vlăsiile şi alte poeme*. Târgu Mureş: Editura Ardealul.

Vlasiu, Ion (2014). *Lumea poveştilor*. Ilustraţii de Cristiana Radu. Cluj-Napoca: Editura ASCR.

Vlasiu, Ion (2014a). *Mese, mese, móka*. Fordította: Kerekes György. Illusztrálta: Cristiana Radu. Cluj-Napoca: Editura ASCR.

Vlasiu, Ion (2014b). *Welt der Märchen.* Deutsch von Lotte Roth. Illustrationen von Cristiana Radu. Cluj-Napoca: Editura ASCR.

Vulcănescu, Romulus (1987). *Mitologie română*. Bucureşti: Editura Academiei R.S.R.

BDD-V90 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:36 UTC)